

П.Б.6
190

Т. Марку Симоновићу

Бучин

НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ

ПИСМО

Др. Михаила Шушкаловића

НАРОДНОГ ПОСЛАНИКА ЗА ОКРУГ СКОПСКИ

16. Септембра 1922.

Завршетак личног обавештења — види „Београдски Дневник“ Бр. 184 од 12 Јула 1922 и „Балкан“ Бр. 227. од 21. Августа — и „Југословенској Јавности“. Упут г. Кенан Зија бегу битољском посланику.

СКОПЈЕ, 1922.

Прва Српска Штампарија „Вардар“
ДАВИДА ДИМИТРИЈЕВИЋА

Г. В. 6
190

ID= 93556743

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Лука Ћеловић 45203
БЕОГРАД

Luka Čelović
BEOGRAD

НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ,

Молим Председника Скупштине, да се ово писмо прочита у којој од наредних седница као завршетак мог личног обавештења ако то пословник дозвољава, а ја ћу га путем штампе објавити.

Мени је добро позната Шчедринова приповетка „Караш Идеалиста“ па би желео да је сваки од читалаца овога чланка зна. Многи је сигурно књишки знају а сви је поштени и уљудни људи осећају и кроз немушти језик читају у својим душама.

»Изићићу пред њу — штуку — вели идеалиста Караш гргечу, па ћу јој божанским гласом рећи само једну реч: „добродјетељ!“ Штука је у близини лено лежала и у том тренутку из досаде само шмркну. — Струја понесе Караша и он се у часу нађе у штукином трбуху«.

Тако осећање имам у овој борби са злим духом времена који данас узима превагу над добрим духом времена у нашој лепој југословенској домовини. Имам подстрека за ту борбу који су ми драги и потребни души, само су ми они у питању метода борбе горчљиви и нелагодни. Недају ми мирно душевно расположење једног Цицерона, већ саркастично оне Хајнеове борбе против злог духа времена у Немачкој и жалопојку на судбину што се данас и у Југославији витезови за истину не боре у арени као код Римљана са лафовима и шакалима већ са псима, по малим журналима.

Али Југославија — тај прави божји рај на земљи, како рече наш велики научар и Председник Академије Наука г. Јован Жујевић — *и живот*, Ах! живот и његов смисао! гоне ме напред у прве редове у нади да не дочекам судбину Шчедриновог Караша и ако су сви знаци ту, да ме чаша неће мимоићи, тим пре што се историја понавља. И мој је добри отац за свој патриотски рад у Босни умро ресигниран

са речима на последњем часу: „Србија је према мени била неблагодарна!“

Обећао сам југословенској јавности да непобитним доказима оправдам мишљење које о мени има. То ћу у првом реду на овом месту учинити. Затим ћу испунити и друго обећање и упутити Кенан Зија бега шта да ради и како да се брани од напада — ако је прав — стављајући му једно своје сретно искуство на углед. Да почнем.

По урођеном нагону као син Алексе Шушкаловића познатог националног радника и учитеља у Сарајеву, где сам се и родио, пошао сам после свршених медицинских студија у Бечу, концем 1891. године својеволјно у тадашњу турску царевину као национални радник, да помогнем рад нашег научара и консула г. Владимира Карића. Моја понуда да тамо идем примљена је од стране Министарства Спољних Послова у Београду оберучке, тим пре што нисам стављао никакве услове а тражене и нуђене колеге тешком су се муком решавале да тамо иду и тражили за то замашне награде. Ја сам први који је у том циљу као лекар пошао.

Г. Мика Кр. Ђорђевић министар спољних послова и г. Јован Ђаја министар унутрашњих дела на моја питања рачи упута за рад у тим крајевима нису ми могли ничег позитивног одговорити, већ су ми давали дипломатске савете. У очи поласка примио ме је г. Никола Пашић тада Председник Министарског Савета и министар без портфеља и тај је састанак био најодлучнији дан мога живота и основа мог рада како националног тако и политичког, па је то и данас.

Кад сам му се представио и упитао како ћу почети у Турској своју нову дужност г. Пашић ми је пружио руку и тронут са познатим сјајем у очима од силом задржаних суза рекао од речи до речи: »г. докторе радујем се што полазите тамо. Идите и радите шта знате и како знате, само гледајте да тамо останете и дочекате нас кад тамо с војском дођемо“. Ове су речи најзад биле програм који сам на све стране тражио и оне су биле и остале од пресудног значаја за цео му национални рад.

Кад сам стигао у Скопље, 3. марта 1892. год. примиле су ме снажне руке нашег неумрлог великана Владимира Карића, који ме је мудро упућивао даље.

После 2—3 месеца написао сам *једини* писмени извештај о свом кратком раду Министарству, и изнео тезу у њему: да непријатеље треба свестрано и тачно упознати а то је могуће једино ако им се уђе у куће, па спречавати њихове намере и изводити их у своју корист. У једном дирљивом акту г. Пашић је одобрио моју намеру и рекао да сам пошао правим путем.

Улазио сам у све непријатељске куће и установе па и аустријске конзулате, што није било тешко, јер сам био доктор бечког медицинског факултета о коме су они морали водити рачуна. Поред тога као једини лекар европљанин, са већ тада лепим гласом, својим општим образовањем, европском уљудношћу, знањем модерних језика — турски сам убрзо научио — био сам за Скопље једна пожудна и друштвена и стручна потреба за цео живаљ, све консулате и европљане па и турске високе чиновнике и бегове. У току рада постао сам *почасни* лекар — никада *платежни* — свију конзулата у Скопљу: руског, аустријског, енглеског, француског, талијанског па прећутно чак и бугарске агенције са г. Нетковом, чију сам кућу лечио и због чега је био нападнут у бугарској штампи од г. Д-г Николова бугарског пропагандног лекара једним чланком под насловом „Б'лгарски те трговски агенти, српски те пропагатори“. Као консуларни лекар вршио сам не мале дужности консуларног лекара код свију њих: регрутовао сам њихов поданике, давао уверења о осигурању радника, судска и кривична лекарска уверења и т.д. поред извештаја о кретању зараза кад су их од мене тражили. Био сам чак и лекарски експерт свију њих — дакле целе Европе — у познатој Виничкој афери са пристанком турског Вилајета, за коју се је тада интересовала цела Европа а нарочито дописници многих европских листова послатих тада у Скопље.

Лечио сам на молбу аустријског консулата као њиховог поданика, тада православног свештеника а доцније војводу Василија Трбића ухапшеног у Скопљу. Лечио католичке владике, изасланике. Рима, католике свештенике, целу пропаганду Фиде са целим католичким народом Јужне Србије, одлазећи у градове и најудаљенија села, делокруге аустријских консулата, под чијим су протекторатом тада били и примајући за тај лекарски рад најскромније награде,

колико да платим путне трошкове и никакве друге. Као пример навешћу: да сам 1893, год. у Јануару месецу по најгорој зими и сметовима пошао у Призрен да лечим тешко оболелу г-ђу г. Писка аустријског консула са уговором, да ми стави на расположење подвозна средства, осигура пут и плати 10 динара дневно за сваки дан борављења у Призрену и ништа више. Зашто сам тако радио данас је јасно. Запостављао сам своје личне интересе да би што дубље и интимније ушао у средину свог националног рада, стекао поверење свију фактора, пријатељских и непријатељских и радио у циљу за који сам пошао у Јужну Србију.

Највећа и најлепша награда коју сам том приликом стекао била је: што је мој први долазак у Призрен био за мене доказ да сам пошао правим путем, јер и данас има живих Призренаца — Петар Костић и други — који се сећају тог мог првог доласка међу њих, који је био права победа српске мисли и остварење њихових нада, да их мајка Србија није заборавила и да ради и брине за њих, шаљући им оваке људе — о чему се свако може врло лако да увери.

Отимао сам непријатељске установе да их искористим у своје сврхе. У првом реду трудио сам се да постанем лекар Оријенталних железница, једног од најмоћнијих средстава за моје пропагандске циљеве *на туђ трошак*, које су тада биле економско средство Deutsche Bank-е у Берлину и Drang nah Osten-а а под политичким аустријским протекторатом. Муке ме је стало док то место нисам добио и постао редовни чиновник друштва Оријенталних железница, које је своје чиновнике завидно плаћало, осигуравало пенсије а уз то имало за себе и своје чиновнике великих повластица од стране Турске и својих протектора Немачке и Аустрије. То место нико није смео добити сем мене и ја сам га добио користећи се — и ако изгледа парадоксно — антагонизмом између Немаца и Аустријанаца. Немци су у том добу имали превагу у Цариградској Дирекцији са Д-г Килманом и директором Гросхолцом и у Солунској инспекцији са инспекторима Хохграслом и Филипсем, већим бројем чиновника немаца и Д-г Краус-ом — мојим другим оцем — тада оболелим железничким лекаром. Аустријанци су се трудили да бар у Солунској инспекцији — за њих најважнију — као политички протектори добију пресудни утицај, па се му-

чили да попуне сва упливна места чистим својим људима. Аустријанци ме нису мрзели, због моје спреме, школе и уплива на њихове консуле, а Немци су ме ценили и волели као поштоваоца немачке културе и мог тада фингираног темперамента немачког ђака.

D-r Краус је био месецима болестан, ја сам га заступао нетражећи нарочиту награду од железнице — ово је било нарочито добра тактика — и кад је он умро јавио сам се справом као кандидат за његово место. Аустријанци са инжињером Шусером на секцији митровачкој, једним највиђенијим њиховим повереником и политичким фактором, успротивили су се мојој кандидацији и желели једног чистог аустријанца за то место. Благодарје једино својој умешности и свом упливу на болешљивог аустријског консула г. Рома сузбио сам упливе аустријанаца и после смрти D-r Крауза постао привремени железнички лекар помоћу својих немачких пријатеља и њиховим упливом на директора Гросхолца у Цариграду, са платом од 10 турских лира месечно али без права на улог у пензиони фонд. Тиме сам увидео да још нисам стекао поверење и да сам примљен под присмотром, јер плата није одговарала статутима а нарочито одбијање од пензионог фонда говорило ми је да ми успех није сигуран и да ћу при најмањој сумњи излетети. Пристао сам на ове и ако понижавајуће услове и радио да се утврдим. Тек после године дана 1895 благодарје директору Гросхолцу кога сам тада посетио у Цариграду дата су ми сва права и плата од 15 лира месечно са перијодичним додацима и улогом у пензиони фонд, те сам тиме постао редовни железнички лекар и остварио своје тако потребне ми жеље.

Са овим положајем ја сам потпуно осигурао у првом реду свој опстанак, стекао сваку могућу личну заштиту, што значи био сигуран за свој живот, јер српско држављанство и заштита тог држављанства од стране Турске није била никаква заштита мог живота од бугарске каме и бомбе, док се је свака пропаганда чувала напада на живот чиновника оријенталних железница па и бугарска. Са њиме сам стекао поверење свију пропаганда као човек који гледа своја посла и брине за свој опстанак а не бави се политиком и пропагандом; и што је најглавније потпуну слободу кретања дању и ноћу уз бесплатна саобраћајна средства. Он ми

је још јаче уздигао глас као лекара и ставио у зависност многобројне железничке раднике, чиновнике, цео живаљ везан за ово једино и одлично саобраћајно средство, којима сам ја својим уверењима и препорукама чинио огромне услуге па и лебац давао. Дао ми је на расположење железничку апотеку неоцењено материјално средство на туђ трошак а у циљу мојих пропаганских намера. Као српски лекар, железнички лекар, консуларни лекар свију консулата, а доцније и управник болнице Загребачких милосрдних сестара уз средства која сам кроз те положаје имао на расположењу, мој је уплив на цео живаљ и све могуће пропаганде дуж целе железничке мреже Солун-Битољ и Солун-Митровица-Жбевци а кроз њу и целу Јужну Србију, онда четири вилајета ондашње Турске Царевине био огроман, јер није било ни једног села у њима које није лично позивало и чуло за српског лекара у Скопљу Д-г Михаила Шушкаловића и било му обавезно, па је то тако и данас. Мој лични национални рад у народу Јужне Србије мерио се је тада са радом и средствима сва четири консулата Краљевине Србије и стварно ако није био већи, није иза њега изостајао. О томе су се уверили многи велики српски родољуби, политичари научењаци новинари и консули почев од Пере Тодоровића и Николе Петровића па до Стојана Новаковића, Љубе Ковачевића, Јована Цвијића, Љубе Јовановића и Марка Стојановића, гледајући на лицу места при својим путовањима кроз те крајеве тековине и тактику мога рада кад сам их на тим путовањима пратио.

Место управника болнице Загребачких милосрдних сестара у Скопљу било ми је такође потребно за мој национални рад и ја сам га морао имати. Хумане установе Загребачких милосрдних сестара Аустрија је искоришћавала у своје државне и политичке циљеве. Чувене су њихове болнице у Скадру, Земуну, Софији, Призрену и т. д. Оне су тада биле моћно средство за аустријске сврхе. Хвала богу што је то данас много другојаче. У ту установу нисам смео допустити да уђе какав јачи непријатељски пропагатор, па можда чак и бугарин, нити који кункурент као лекар. И за задобијање тога места требало је умешности јер га није било лако освојити. Благодарети једино размирици између тадашњег аустријског консула г. Рапапорта и аустријског међуна-

родног преставника у комисији за реформу жандомерије у Турској Царевини г. грофа Салиса Севиса, тада са седиштем у Скопљу, ја сам то место добио. Господин граф Салис Севис био је доцније први аустријски гувернер поробљене Србије у Београду и за време мог ~~борављења~~ под Аустријанцима учинио ми је лично неоцењене услуге, као мој лични обавезник. Дужност ми је да му на овоме месту одам свако поштовање за његов хумани рад на оба горе поменута положаја, у првом реду као човеку и Хрвату и као исправном, отменом и поштенном службенику своје Владе. Мађари су га својим клеветима и интригама напрасно сменили са положаја Гувернера Србије да би на то место довели злогласног генерала Ремена и он је преко савске ђуприје пешице морао напустити Београд баш онога дана када ме је као заробљеника али личног пријатеља позвао био на ручак први пут.

У Скопљу за време турско граф Салис и ако мој лични пријатељ и захвалан што сам га спасао тешког тифуса, сигурно зато што ми политички није много веровао, није желео да место управника болнице Загребачких милосрдних сестара добијем ја, из својих виших државних разлога. Желео је да за своје официре доведе на то место једног аустријског војног лекара, како би имао једног сарадника више за своју намеру, да као представник Аустрије у међународној комисији подчини себи положај и рад скопског аустријског консула г. Рапапорта. И у овој је размирици победио економски разлог. Како сам ја пристао да за бедну награду 2000 круна годишње радим, ја сам место добио, тим пре што је г. Рапапорт моју стручну спрему и писмене извештаје о њој добављене од стране бечког медицинског факултета и чувених лекара мојих професора истакао у моју корист. Аустријанци су управнике ових болница — D-г Волф у Скадру — као своје експоненте по моме сазнању плаћени тада са по 5000 круна месечно, те су зато радо прихватили предлог Рапапортов, остављајући њеиу одговорност за мој политички рад. Рапапорт је као и све друге пропаганде био уверен да сам као ђак *Almas matris Vicnuensis* овој благородан што је од мене створила доброг лекара а да ме политика и пропаганда мало интересују. Ја сам и данас најблагороднији ђак своје школе и ширим славу

бечког университета и његових медицинских корифеја својим лекарским радом и хуманошћу. Рапалорт је и данас живи на врло виђеном месту у министарству спољних послова у Бечу. Као човеку и политичару високе интелигенције спреме и хуманости ја му само предпостављам нашег неумрлог Владимира Карића.

Шта сам као управник ове болнице а национални раденик и већ тада Југословен урадио могу посведочити. Часна Мајка милосрдних сестара у Загребу која је и Скопље полазила, а нарочито игуманија сестра Дионисија — ако је жива — и читав низ сестара по болницама у Скопљу и Призрену. Навешћу само годишње извештаје те болнице које је сестра Дионисија под мојим подписом састављала и слала својим предпостављенима и консулату, из чијих се података види колико је десетина хиљада Срба из тих крајева долазило у ту болницу ради бесплатног амбулантног лечења, бесплатног примања лекова и појединачног примања у болницу — и ако је званична Аустрија *трубила, как у тим крајевима нема Срба, већ да су то све Бугари и Арбанаси.*

Кад сам свој опстанак и личну сигурност овако осигурао, довео сам у Скопље најпре своју стару мајку а затим и породицу и отворио своју кућу, познату „жуту кућу“ и у њој „асталче“. Доцније кад сам стао зарађивати, ја сам се потпуно укопао на Вардару, купио велики плац, озидео данашњу своју кућу која је и и ако већ онда историјска, доцнијим догађајила за време ратова — јер је из ње Војвода Путник командовао битолском битком и другим многим чим — то потпуно постала.

Шта је значила моја кућа у Скопљу у оним бурним временима за наш национални рад и уједињење Јужне Србије, данас је познато, и ако ја никада јавно о томе нисам говорио. Кома је то требало он је видео и знао.

Моја је кућа у првом реду била *Манастир без вратара отворен у свако доба*, а тако су је и звали сви национални радници: учитељи, свештеници и просветни радници: цела потлачена раја, па и сви увређени и унижени ма које вере и народности. У њој су налазили склоништа многи наши четници и војводе јер је била и *прво превијалиште и болнице наше националне борбе*, а свака сиротиња лекарске помоћи лекова и потпоре и зато сам и стекао све оне

титуле које ми је народ Јужне Србије подарио : „Српски доктор“; „Ећим баши“ „Паша Зотин доктор ефенди“ „Србо“ „Monsieur le Docteur , Herr Doktor“ „Компањски ећим“ „Анам Бабам D r ефенди“ и т. д.

Она је била у исто време најмодернији салон по угледу на салоне за време француске револуције у Паризу, У коме су се виђали упознавали — кретали и нашли госто-примства најугледнији научари, политичари војсковође и и новинари светског гласа, заинтересовани за своје циљеве тадашњег европског питања о судбини Јужне Србије. Да поменем из великог броја само неколицину: Јастребова, Петрајева, Манделстема, Кондакова, Миљуква, од руса; Фондер Голцпашу, Фондер Намера, малог Карла Милера и Јека од Немаца; Берара Малеа, Шер Адама од француза; Хсфрате Штајндахнера, Хернеса, Нотнафа професоре D-r Стејискала D-r Нопчу, Апфелбека, грофа Салис Севиса, Пару, Драшко-вића и Ђурчина консуле; од Аустријанаца; Нандрупа Норвежанина; Хилми пашу, Шакир пашу Једренског, Махмут Шефкет пашу, Хафз пашу, Пертеф пашу; Енвер, Нјази и Сабри беја и све чланове младотурског аскерског клуба, чији сам почасни члан био; Стојана Новаковића Цвијића, Таушановића, Љубу Ковачевића, Љубу Јовановића, Перу Тодоровића, Свету Симића, Слободана Јовановића, Љубу Давидовића, Станоја Станојевића, Недељка Кошанина, Ни-колу Петровића, Марка Стојановића, Манојла Клидиса, Перу Павловића, Владу Петковића, Вељу Карића од Срба; Мула Зеку, Риза беја Ђаковачког, Бајрам Цура, Исау Бољетинца Хасан бега Вучитрица, католичке владике Трокшија и Ла-зара Дал Миједу; патре Анђела Палића, Антонија Масрика, Тадију Јовановића, браћу Гласновиће, монсињоре, Дон Бар-толу Фантела и Дон Стефана као Арбанасе; многе бугаре као: Неткова, Павлова сада посланика коме сам као мла-дићу дао лекарско уверење да га приме у више бугарске школе; уредника „Вечерње Поште“ Даскалова кола сам као мечку водио кроз Косово, где је тражио Бугаре? Цео кон-суларни кор скопљански са свима њиховим виђеним радни-цима и пријатељима, Италијанима Шпанцима и другим, дола-зећи ради обавештења о приликама у нашим крајевима а чија имена и намере ја по који пут нисам ни требао да знам — а нарочито имена аустријанских, немачких данских, нор-

вешких, белгиских официра, који су под разним лажним именима као дописници, новинари, професори и т. д. у наше крајеве долазили и путовали. Да поменем само фон Гоебена и пуковника мислим Наумана који су ми се преставили, први као дописник Лајпцишких новина а други као професор историје, обоица су била шефови главног. Генералштаба Немачког, упућени у Јужну Србију исто онако као и наши официри ради прикупљања генералштабних података. Зачудио сам се кад сам једном на улици у Бечу срео г. професора историје у баварској пуковничкој генералштабној униформи и с њим се поздравио и дознао да је професор и питач у генералштабној школи у Минхелу. Жалим што су ме за време турско друг Вендел а за време одмах после првог ослобођења другови Лапчевић и Кацлеровић обишли, скупљајући потребне им податке о кретању социјалиста код нас и обраћајући се том приликом на људе о којима они данас морају имати друго мишлење нашта су га имали тада, поклањајући им своје поверење.

За „асталче“-том су се у току толиких година а на основи мојих обавештења у мојој кући решавала тада многа важна питања тичући се нашег националног рада а и опште политике. Нека се сети г. Ђирковић момента када је са покојним Саватијем Милошевићем долазио кмени да помогнем, да се четничка акција оствари и престане са давањем парастоса нашим са голим рукама мученицима, које тада бугари крвнички косише, и одобри рад и првих 200 пушака. Нека се сети избора наших посланика за први турски парламенат и сенатора и преговора и споразума са младотурцима, вођеним у мојој кући. Нека се сети пр. рада у народу, на лицу места, за остварење избора српских владика: Дионисија, Фирмилијана, Нићифора, Севестијана и Варнаве; борбе против Дожића. Нека се сети „Вардара“ „Гласа Народа“ и многог многог чега другог. А нарочито нек се сети почетка једанаесте године када је за време консуловања г. Јов. Јовановића Пижона организација била у критичном стању, па обновљена на много ширим и темељнијим основама, тада већ готово у целој Југославији, који су после донеле оне тековине за време ратова па и многе садашње тешке грешке према њој, од стране неуразумљених противнике њезиних, и ондашњих и данашњих.

Нека се сети усмених мојих извештаја свима нашим конзулатима о кретању и појавама сваке пропаганде и војске, што могу посведочити многи наши консули и чиновници.

Шта сам на оваком положају и средствима нарочито материјалне природе — својим новцем и апотеком оријенталних железница — могло да сазнам и урадим за отварање српске заветне мисли и вековну жељу народа Јужне Србије, да буде једно са Краљевином Србијом и да је тај мој рад био искрен, мислим да ми није потребно да га сведоцима утврђујем. Ја их имам на многе десетине па и стотину хиљада, почев од блажене памети Њ. В. Краља Ослободиоца Петра I. и г. Николе Пашића па до целе данашње живе југословенске јавности. При једној аудијенцији код Њ. В. Краља Петра 1904. год. у којој сам Га молио, да се издигне на висине Љуботена и погледа свој народ, са којег се видика боље види но из низије Макишке Варе, како сам тада рекао, Велики је Краљ пред мојим очима написао неколико notiца о тој мојој аудијенцији за своје мемоаре и испратио преко прага своје библиотеке у старом двору у којој ме је био милостиво примио и три четврти сата разговарао о свему што се тиче тадашње Старе Србије и Македоније па чак и о Народној Одбрани са генералом Атанацковићем.

Да ли је метод мог рада био идеалан или као што би хтели да кажу г. г. Кенан Зија и његов ђатиб г. Јован Ђирковић издајнички, шпијунски са два лица или по угледу на Мопасанову *Mademoi selle Fifi* — они нису достојни да о томе суде. А нарочито Кенан Зија који је час Османлија час Башким; час младотурчин час старотурчин; час искрени наш држављанин час антидржавна политичка лубендиња радикално - беговско - цемијетска и који је са друговима за рушење ове државе примио много више новаца и других средстава из Цариграда и других места, но што сам ја свога новца и средстава дао за њено стварање. По његовој логици ни Обилић, „ко те гледа бљијеште му очи“, неби био идеални јунак и заклетва Српства што је фингирајући предају“ ушао у шатор и распорио Цара на Косову.

Све наполеоне и лире које сам стекао, зарадио сам само својим стручним савесним поштеним и вредним радом као лекар. Једини који ме је за тај посао плаћао била је Краљевина Србија — а не Турска, Аустрија или било која

друга држава као што то неваљали Кенан Зија каже — и то: површина је 30.000 златних динара школујући ме десет година на бечком универзитету као свог питомца; дајући ми затим положај и плату среског лекара од 2500 дин. годишње и кад сам пошао у Турску као национални раденик још помоћ од 2000 дин. годишње, уз одсуствовање од дужности за скоро 20 година које сам време провео стално у Јужној Србији, и ако ме и на том послу за време од три и по године није мимоишао § 76. А ја сам јој се својим националним и лекарски радом у народу Краљевине Србије и Јужне Србије, и куд и камо већом количином свога зарађеног сувог злата, употребљеног за помоћ, оружје и одело четницима, националним радницима, учитељима, свештеницима и свој сиротињи и ојађеној српској раји у Јужној Србији, поштено одужио. То смем данас јавно бела образа да кажем, жалећи што сам изазван, принуђен да тиме изађем из оквира своје досадашње скромности.

Ни најмање ме не чуди што Кенан Зија, Јован Ђирковић и кита хришћанских и муслиманских лопужа око њих, на мој тридесетогодишњи национални а сада и политички рад из познатих разлога нападају подлачки. Тиме они само своју моралну голотињу и прљаву савест јавно очитују.

Али се чудим људима, вођама и виђеним члановима Радикалне и Демократске Странке, специјално редакцији „Самоуправе“ са њеним духовним чиниоцима, и Љуби Давидовићу као идејном представнику њима противничке групе, који сви најисцрпније знају и мој пређашњи национални рад а и садашњи политички, што са оним неваљалцима дувају у један политички рог против мене, против истине и своје савести. Што знајући све што стварно радим ево већ четири године као народни посланик на сређивању прилика у нашој новој домовини, улажући у ту сврху, своју прошлост, искуство течено у народу Јужне Србије, знатна материјална средства, и познавајући прилике по свима крајевима Југославије, све јавно изнешено у Меморандуму демократа Јужне Србије од 15 Марта 1920 год. и мом програмском говору у начелној буџетској дебати 27. Јуна 1922. кад хоће да ове наше мисли, рад и пожртвовање, једним нечувеним прећуткивањем, омаловажењем и зачепркавањем умртве и осујете, а све ради својих личних себичних и пар-

тијских интереса, не презајући их присвајајући краду и њима се користе. Што својим неморалним али квази државничким радом по клубовима и Влади утичу корумпујући на моје другове и једномишљенике, обећавајући им многе за њих лично а и за њихове изборне округе користи и помоћ, било материјалие природе: новац положај у Влади и Државном Савету а и упливне на бираче, које у највећем делу не одржавају, али тиме партијско бројно стање и гласачку масу на окупу одржавају, штетећи тако и народ и државу и одржавајући ово садашње несносно и пагубно стање.

Али су Југославија, живот и његов смисао, и Шчедринов караш вечити проблеми велим ја, да би завршио и једном ликвидирао ово своје питање.

Сад још само да кажем Кенан Зија бегу и упутим га, шта да ради и како да се брани од напада — ако може — стављајући му једно своје сретно искуство у том погледу на углед. Ево да одржим реч.

Кад сам 1919. год. изабран за народног посланика у Скопљу, било је томе противника. Преседник министарског савета био је тада г. Стојан Протић, „Папа“ како га је звао г. Живојин Балукџић наш посланик на двору у Атинама.

Нећу да кажем да су се радикали министри и Главни Одбор том избору успротивили, јер и ако су хтели, знали су да ће га тешко избећи, па ма какав изборни систем био, пошто им је добро познат био мој рад и уплив на бираче у Јужној Србији. Због своје управе 13—15 год. у Јужној Србији и отворене моје борбе са г. Стојаном Протићем онда Мин. Ун. Дела знали су још, да се ја нећу хтети партијски да одредим, или ако то учиним да нећу, нити могу прићи радикалима, бар не главној групи, већ се надали у најбољем случају групи г. г. Драже Павловића и Косте Стојановића. Партијски дакле ја сам за њих био само неугодан кандидат. Али су се томе успротивили њихове чанколизе и партијски пси по малим радикалним журналима.

Верификационом одбору упућене су две жалбе на мој избор. На првој су потписници поред других: г. Алекса Станишић директор учитељске школе у Скопљу, доцније министар за Исхрану и Обнову земље а сада државни саветник, Риста Огњановић, Јован Алексић, Глиша Елезовић професори, и са њима један студент гимназије мој несретни

сада покојни Јова Јовановић. На другој је подписао радикал, судија првостепеног суда у Скопљу, зет првог подписника г. Милентијевић, три моја најбоља пријатеља и захвалника, добре људе, одличне Србе и вредне националне раднике за време турско и то: Стојка Младеновића, Пана Исаиловића и Јована Степановића, сигурно без њиховог сазнања о ономе што је он у тој жалби написао, јер је тај радикалац у жалби као разлоге против мог избора изнео следеће:

„2., Он г. Шушкаловић није могао бити кандидован још и због тога што је *под барјаком* као резервни санитетски мајор;

3., што се као резервни санитетски мајор *предао непријатељу у Скадру и на тај начин дао видног доказа, да није своју војничку — официрску дужност за време рата испунио према својој земљи како то војни закони налажу, како је то у осшалом налагала и дужност једног исправног грађанина.*

И сад у место да је за овај свој криминал учињен према својој земљи и народу *од кога је толико година дављен изведен пред Форум Правде да му се суди, он се бира за посланика [и т. д.]* На завршетку моли Народну Скупштину *»да избор поништи као незаконит јер и овде важи: Tutitia fundamentum regnorum«.* Сироти моји добри пријатељи, поред надри правничке дисциплине научише у трен ока и латински језик одмах за првих дана после другог ослобођења и посташе клеветници!

О овим жалбама је морао имати сазнања и г. Министар Војни као члан Владе, али како је Верификациони Одбор одбацио ове клеветничке жалбе и мој избор оверио, па га затим и Народна Скупштина одобрила, он није ништа предузимао против мене. Утицаја за такав његов поступак дао му је и претрес о мом избору у скупштинском пленуму, где је поред других говорника г. Жарко Миладиновић садашњи Министар Пошта рекао лепих речи о мени као националном раднику, а и мизерно по све нелогично држање једног доктора философије г. Алексе Станишића, сада државног саветника који је у истој седници у своме говору о избору г. Јована Ђирковића био *против* његовог избора као и мога, а одмах затим при гласањ, гласно за. Куку докторска логика! Куку Државни Савете и Света Патри-

јаршио! — јер је г. Д-р За — Против и члан Св. Патријаршијског Синода па би требао бар са овог светог места да се повуче, кад већ мора ради ухљебија бити државни саветник.

Али 21. Децембра 1919. год. у 1997. броју „Трибуне“, познатог радикалног гласила изишла је следећа notiца: *Пажња г. Министру Војном. Г, Д-г Шушкаловић демократски народни посланик из Скопља, у чину рез. санитет. мајора напустио је своју команду при псвлачењу кроз Црну Гору и предао се непријатељу. Да ли је узиман на одговор због овог и да ли Министар Војни зна за поверљиву архиву Аустријског консулата у Скопљу, која је данас у нашим рукама и у којој има врло драгоцених података о моралном поведенију ове демократске перјанице и народног посланика.*

Г. Министар Војни и подручно му Министарство нису смели бити равнодушни према овој notiци и Судско Одељење Министарства Војног под Пов.С.Бр. 6596. од 22-ХИ-19 — дакле одмах сутра дан — пише:

Опште Војном Одељењу.

Част ми је молити за извештај да ли има података да је се предао непријатељу г. Д-г Шушкаловић рез. санитет. мајор народни посланик као што се то види из приложене notiце у броју 1997. листа „Трибуна“ од 11 ов. мес.

Начелник,

пуковник Милош Константиновић

Тиме је одпочета поверљива истрага против мене и ако сам био народни посланик. „Трибуна“ је ликовала, мислила је да ће истрага бар штогод утврдити, или да ћу се ја заклонити за мандат у ком би случају — по радикалној логици — остала сумња на мени и оправданост њеног поступка.

До данас ја нисам ни својим најближима говорио о овој истрази то чиним сада јавно, јер је општа потреба,

На првом месту благодарим г. Министру Војном. што је Министарство вршило промптно своју дужност, а осуђујем Министарство Унутрашњих Дела што то није урадило према оној notiци. Позивам га сада као народни посланик, да то одмах учини како неби подносио Интерпелацију и тужио га Народној Скупштини. Оно мора учинити своју дужност и повести истрагу о свима осумњиченима ухваћеном архивом и сведоцима аустријског консулата у Скопљу.

Ја лично ради себе нисам то тражио, јер сам имао са знања о тој архиви и знам сваког тамо именованог кривца и издајцу свога рода и ако је лично нисам читао. Та је архива најбоље позната г. г. Михајлу Церовићу сада државном саветнику и Васи Лазаревићу началнику Мин. Унутр. Дела и налази се у архиви надлештва овог последњег. Г. Г. посланици Јован Ђирковић и Кенан Зија бег могли би је прочитати и у њој наћи имена неких својих одличних пријатеља и јаким једномишљеника можда на сооје највеће изненађење.

Сва писмена истрага Министарства Војног о мени налази се у мојим рукама и стоји на расположењу свакоме.

Пошто је узео у разматрање оптужбу и цео материјал истраге: акта покупљена из разних команди, и полицијских власти, моју писмену одбрану као народног посланика, писмене исказе мојих сведока највиђених људи данашњег нашег друштва, г. Д-р Лазара Генчића тада шефа Санитет. Одељења Врховне Комане у Скадру, Г. Министар Војни је донео следеће наређење:

МИНИСТАРСТВО ВОЈНО

СУДСКО ОДЕЛЕЊЕ

—
Пов. С. Бр. 2472.

Пошто се из прибављених извештаја и санит. пуков. Д-р Лазара Генчића види да је г. Д-р Шушкаловић по одобрењу Санитетског Одељења Врховне Команде отишао из Скадра у Бар са намером да се укрца у лађу. јер је био

физичко слаб и нервно веома изнурен и да се из Бара није могао вратити у Скадар ради евакуације само услед рђавог телесног и живчаног здравља те према томе да је пао непријатељу у руке и заробљен стицајем тешких прилика у којима се је због болести налазио, немогући да избегне ово зароблење, као и да се вољно непријатељу није предао то са изложенога а на основу тачке 1 и 8 крив. суд. поступка.

Наређујем: Да се према рез. заштит. мајору Д-р Шушкаловићу и не предузима никаква кривична истрага по овом зароблењу што му на потпис саопштиуи а особеним актом известити опште војно и благајничко одељење па акта као свршена оставити у архив.

Београд, 29—IV—1920.

Министар Војни и Морнарице

Генерал

Бранко Јовановић

Тиме је непобитно утврђена моја исправност — а не криминал — као војника и грађанина а и подлост и клевете рацикалне „Трибуне“, г. Мелентијевића и другова и ја сам по дужности требао да их јавно и суду оптужим. Нисам то учинио јер сам хришћанин и праштам. „Ко тебе каменом ти њега лебом“, вели јеванђеље.

То је моје сретно искуство и начин како сам се бранио. Зато упућујем г. Кенан Зија бега, да и он прикупи све јавне оптужбе против себе у свима нашим гласилима, нека умоли г. Министра Унутрашњих Дела да га тужи на основи својих званичних извештаја и осталих аката која га терете, па пође сам на суд као народни посланик не заклањајући се за свој мандат и ако може брани се и одбрани; јер није дужност Г. Преседника Скупштине да он тражи пута и начина и оптужује посланике за њихове кривице, шаљући их у затвор, кад су му ради кварума тако потребни у Скупштини.

Али пре него што би то Кенан Зија бег урадио или неурдио, желим да му осветим памћење и кажем да су на поверљивом састанку у кући Исмана Хакија поред њих двојице били још два једноимењака, један из Прилепа а други из Куманова или Добра и од који сам присутника ја посре-

дно одмах сутрадан дознао шта је све Кенан бег са њима већао и закључивао. Казаћу му да г. Исмет бег посланик Ђаковички није био тада у то посвећен и није присуствовао том првом састанку и ако је био подпреседник конгреса. Ово само ради сећања и покушаја да упливишем на његову савест и душу те му помогнем да пред Пророком себи каже истину у очи и нађе пута да јој олакша, и себе спасе велике невоље и изађе на пут покајања.

12. Септебра 1922. год.

Београд.

Д-г Мих. Шушкаловић

народни посланик.

Анчан
Кажун